

NEKE ŽIVOTNE VREDNOTE ADOLESCENATA

Tablica 217.
Tablica faktorske strukture
korištenja slobodnog vremena

Tablica 217. (nastavak)

Tablica 218.

Korelacija dobivenih faktora s
obzirom na odnos prema
practiciranju vjere i pohađanju
mise, te neke
sociodemografske varijable

Kako bismo uočili i analizirali važne životne orijentacije adolescenata, odabrali smo četiri životna područja koja su od posebne važnosti za ovo specifično životno razdoblje. To su: slobodno vrijeme, vrijednosne orijentacije, odnos prema budućnost i pitanje smisla života.

Osim školskih obveza, većina adolescenata nema nekih drugih važnih zaduženja koja bi im oduzimala mnogo vremena, stoga imaju na raspolaganju dosta slobodnog vremena. Zato smo htjeli istražiti kako koriste svoje slobodno vrijeme i kojim ga sadržajima ispunjavaju.

U vrijeme adolescencije događa se važan proces socijalizacije tijekom kojeg se prenose i usvajaju temeljne vrijednosti. Smatrali smo važnim doznati koje su vrijednosne orijentacije zagrebačkih adolescenata, tj. do kojih vrijednosti im je najviše stalo. Uz proces oblikovanja identiteta, adolescentu je veoma važno pronaći odgovore na temeljna životna pitanja. Odgovor na pitanje smisla ljudskog života integrira u sebi sva druga životna pitanja. Zanimalo nas je na koji način adolescenti gledaju na život i u čemu vide njegov smisao. Mnogi psiholozi ističu kako je vrijeme adolescencije vrijeme životnog programiranja. Adolescenti se nalaze pred važnim životnim odlukama s obzirom na svoju budućnost. Zato je važno ispitati što adolescenti misle o budućnosti i kako se vide u njoj.

ADOLESCENTI I SLOBODNO VRIJEME

Ljudi su davno shvatili da čovjek nije samo *homo faber* niti *homo sapiens*, nego je i *homo ludens*. Polazeći od te činjenice, lakše je razumjeti ulogu i vrijednost slobodnog vremena u čovjekovom osobnom i društvenom životu. Slobodno vrijeme bilo je oduvijek predmet rasprava, i to od onih uobičajenih uličnih razgovora do filozofskih rasprava. Industrijskom revolucijom, a nadasve brzim tehnološkim napretkom, došlo je do smanjenja radnog vremena i naglog povećanja slobodnog vremena. U zapadnim društvima, ka-

ko to naglašavaju različiti znanstvenici, u ovom stoljeću se slobodno vrijeme povećalo za šest do sedam puta i postalo je jedna od bitnih dimenzija u privatnom i društvenom životu.⁵⁰³ Ono je postalo “znak vremena” u suvremenom društvu.⁵⁰⁴ Pod pojmom “slobodno vrijeme” mislimo na vrijeme koje nije ispunjeno obvezama i uobičajenim prisilama ritma društvenog života.

U stara vremena bio je problem kako doći do slobodnog vremena, a danas je glavni problem kako ga ispuniti i sadržajno osmisliti. Zemlje na Zapadu stoga poduzimaju važne korake u programiranju i animiranju slobodnog vremena nudeći kvalitetne sadržaje i različite oblike animacije. Na taj se način pokušava suprotstaviti svim negativnim tendencijama, kao što su alkohol, droga, delinkvencija, koje upravo slobodno vrijeme koriste za destruktivno djelovanje. Snagom jakog marketinga, i gotovo nasilne reklamne politike, masovni mediji manipuliraju ljudima i svode slobodno vrijeme na čisti konzumizam.⁵⁰⁵ Zato, sve više se osjeća potreba da se slobodno vrijeme oslobodi od ideoloških manipulacija i velikih ekonomskih apetita. Posebno mladi ljudi, pod pritiskom reklamne politike, postaju ovisnici i gube slobodu vlastitog izbora kako ispuniti slobodno vrijeme koje im je na raspolaganju. Stoga se sve više naglašava velika potreba za permanentnim odgojem za slobodno vrijeme.⁵⁰⁶ Odgoj bi trebao pomoći mladim ljudima izgraditi zdrave kriterije kako bi mogli birati one sadržaje koji će biti u službi osobnog formiranja i sazrijevanja.

Slobodno vrijeme je, bez sumnje, postalo važan čimbenik u društvenom životu. Ono je predmet zanimanja sociologije, politike, ekonomije, pedagogije, itd.⁵⁰⁷ Iako moderna zapadna društva imaju bogatstvo ponuda koje serviraju čovjeku kako i čime će ispuniti slobodno vrijeme, postoji velika opasnost da slobodno vrijeme postane “prazno vrijeme” ili vrijeme koje ne odmara nego umara, koje ne ispunjava nego ispražnjava, koje ne humanizira nego dehumanizira, koje ne očovječuje nego raščovječuje. Stoga se danas sve više govori o potrebi “oslobođenja” za slobodno vrijeme.⁵⁰⁸ Ono je idealni prostor u kojem se pojedinac može ostvarivati kao osoba.⁵⁰⁹ Međutim, današnja je (zlo)upotreba slobodnog vremena izložena različitim bjegovima od života, čistom konzumizmu, vulgarnosti i drugim stvarima koje zacijelo ne omogućuju čovjeku da postane ono što jest.⁵¹⁰ Posebno kada je riječ o adolescentima, slobodno vrijeme u sebi nosi trajni rizik. Ono za njih može vrlo lako postati “izgubljeno vrijeme” ili “pogubno vrijeme”, u kojem pod pritiskom izazova i prisila upadaju u devijantna ponašanja i ovisnosti.⁵¹¹ Sociolozi, na temelju istraživanja, potvrđuju kako je slobodno vrijeme vrednota kojoj adolescenti pridaju veliku važ-

Tablica 219.
Stav ispitanika prema nekim
temeljnim vrednotama

nost.⁵¹² To je prostor u kojem adolescenti mogu razvijati i kanalizirati pozitivne procese rasta i sazrijevanja u izgrađivanju identiteta. Za mnoge je adolescente slobodno vrijeme sinonim za slobodu i prostor (izvanškolski i izvanobiteljski) gdje mogu u društvu s vršnjacima nesmetano ostvarivati svoje potrebe i želje. Stoga je kod njih jako naglašena želja da svoje slobodno vrijeme provode izvan kontrole obitelji ili bilo koje druge službene institucije.

U našem istraživanju pitanjem vezanim uz slobodno vrijeme, istražili smo gdje, kako i s kim zagrebački adolescenti provode slobodno vrijeme. Zapravo, na temelju saznanja kako provode slobodno vrijeme može se vidjeti koje sve društvene ustanove utječu na njihov rast i sazrijevanje. Na temelju dobivenih podataka možemo vidjeti koliko svog slobodnog vremena provode u vlastitoj župi.

Koje aktivnosti preferiraju zagrebački adolescenti u slobodno vrijeme kada mogu sami odlučiti kako ga ispuniti? U čijem društvu ga najčešće provode i gdje se najradije žele naći u to vrijeme? Da bismo dobili jasniji uvid u preferencije adolescenata, kada je riječ o načinu ispunjavanja slobodnog vremena stavili smo im na raspolaganje sedamnaest mogućnosti.

Iz tablice 216 razvidno je da zagrebački adolescenti u slobodno vrijeme najčešće slušaju glazbu. To, gotovo svaki dan, čini njih 86,8%. Bilo bi zanimljivo ispitati slušaju li glazbu sami, s volkmenom ili u društvu prijatelja. Na drugom mjestu palete njihovih interesa nalazi se tv i video. Njih 79,4% gleda tv ili video svaki dan. Svoje slobodno vrijeme često provode u izlascima s grupom prijatelja ili u društvu djevojke ili mladića. Za takvu opciju izjasnilo se 36,8% ili 28,0% ispitanika. Mjesta koja najčešće posjećuju su kafići, pizzerie, bistroi. Gotovo svaki dan 26,7% ispitanika zalazi u ta mjesta. Gotovo svaki peti ispitanik u slobodno se vrijeme bavi nekom od sportskih aktivnosti (22,9%). Indikativan je podatak da je na zadnjem mjestu njihove interesne ljestvice rad u dobrovoljnoj ili humanitarnoj udruzi: 84,8% ih to nikada ne čini, a 9,7% čini to ponekad u godini. Na predzadnjem mjestu nalazi se angažiranost u župi. U svoje slobodno vrijeme nikada ne odlazi u župu 72,1% ispitanika. Isto tako, kulturni sadržaji ne spadaju u interesnu zonu adolescenata. Vrlo mali postotak ispitanika pokazuje interes za pohađanje izložbi, svega 3,1%, a gotovo 41,4% to čini samo nekoliko puta godišnje i 40,4% nikako. Nešto malo više idu u kazalište, s napomenom da možda ovaj postotak nije objektivan jer smo uz kazalište vezali kino. Karakterističan je broj onih koji posjećuju biblioteku. Od svih ispitanika, 31,2% nikada ne dolazi

u biblioteku, a njih 27,0% to čini nekoliko puta godišnje. Pretpostavljeno je da je u pitanju obvezatna literatura.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

TVRDNJE	Neorganizirano - izvan kuće	Organizirano - izvan kuće	U kući - uz glazbu i tv.
U kafićima, pizzerijama, bistroima	0,77372		
U izlascima s prijateljima	0,77339		
S mladićem (djevojkom)	0,66652		
U diskoteci	0,63247		
U prelistavanju modnih časopisa	0,40750		
U šetnjama bez određenog cilja			
Posjećujući izložbe		0,65869	
U biblioteci		0,60469	
Radeći kao dragovoljac u nekoj humanitarnoj udruzi		0,49516	
Angažiran u župi		0,46365	
U kinu ili kazalištu	0,41534	0,43365	
Pred tv ili video programom			0,70229
Kod kuće s roditeljima			0,62772
Slušajući glazbu			0,47450
Baveći se športom			0,43725
U vožnji			
U salonima za igru			

Faktorskom analizom dobili smo tri faktora koji nam ukazuju na tri modela korištenja slobodnog vremena.⁵¹³

VARIJABLE	Neorganizirano - izvan kuće	Organizirano - izvan kuće	U kući - uz glazbu i tv.
Dob	,217**	-,079*	-,072*
Spol	,089**	-,043	-,258**
Mjesto boravka	-,085*	-,071*	,054
Obrazovanje - otac	,107**	,153**	,043
Obrazovanje - majka	,137**	,095**	,022
Practiciranje vjere	-,092**	,025	,003

Tablica 220.
Tablica faktorske strukture

TVRDNJE	Materijalne vrednote	Međuljudski odnosi	Tradicionalne vrednote	Opće-društvene vrednote
Novac i blagostanje	0,78486			
Dobar stan (kuća)	0,77508			
Spolna iskustva	0,61873			
Prijateljstvo		0,72499		
Druženje s vršnjacima		0,60638		
Zdravlje		0,59732		
Vjera			0,67447	
Osnivanje vlastite obitelji			0,66125	
Poštenje		0,41532	0,51686	
Ljubav			0,47852	
Putovanja i upoznavanje svijeta				0,59017
Biti svoj i ne slušati nikoga sa strane				0,56585
Zauzimanje za drugoga				0,49807
Politička angažiranost		-0,44705		0,45010
Kulturno uzdizanje i studij				

Tablica 221.
Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te nekim sociodemografskim varijablama

FAKTORI	Dob	Spol	Mjesto boravka	Stupanj obrazovanja - otac	Stupanj obrazovanja - majka	Prakticiranje vjere	Pohađanje mise
Materijalne vrednote	,056	-,275**	-,076*	,080*	,107**	-,154**	-,219**
Međuljudski odnosi	-0,038	,100**	,054	-,034	-,022	-,039	-,064
Tradicionalne vrednote	,046	-,003	,040	-,062	-,085*	,402**	,302**
Opće-društvene vrednote	,063	,137**	-,099**	,229**	,225**	-,230**	-,234**
Pohađanje mise				-,203**	,092**		,006

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Prvi faktor: “*neorganizirano - izvan kuće*” otkriva nam mjesta gdje i s kim adolescenti izvan kuće najčešće provode svoje slobodno vrijeme, ali i sadržaje koji ga ispunjavaju. Redovito su to frekventna mjesta – okupljališta mladih: kafići, diskoteke, trgovi i druga odredišta slobodnih šetnji. Ovaj stil konzumiranja slobodnog vremena usko je povezan sa skupinom vršnjaka ili krugom prijatelja – važno je biti zajedno, pa bilo gdje.

Drugi faktor: “*organizirano - izvan kuće*”, ukazuje na stil korištenja slobodnog vremena koji uključuje određene duhovno-kulturne sadržaje. Radi se o organiziranom slobodnom vremenu koje pretpostavlja jasno definiranje mjesta i sadržaja i unutarnju motiviranost za njihovo konzumiranje. Kako smo već uočili, adolescenti veoma rijetko posjećuju izložbe, kazalište i malo provode vremena u biblioteci. A još manje slobodnog vremena posvećuju radu u župi ili u kakvoj dobrotvornoj ustanovi.

Treći faktor: “*u kući, uz glazbu i televizor*”, upućuje da postoji tendencija među adolescentima da provode svoje slobodno vrijeme u kući s roditeljima ili prijateljima slušajući glazbu ili uz tv program.

Metodom korelacije dobivenih faktora dobivena je povezanost. Neorganizirano, tj. u slobodnim izlascima (u kafićima, u diskotekama, u različitim šetnjama) bez jasno određenog sadržaja, češće slobodno vrijeme provode stariji adolescenti i to više žene nego muškarci. Možda je u pozadini još uvijek važeće pravilo da muškarci puno ranije dobiju slobodu za izlaske negoli djevojke! Postoji pozitivna korelacija u odnosu na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Ispitanici čiji roditelji posjeduju viši stupanj obrazovanja, više pristaju uz ovaj stil. Također oni koji manje prakticiraju vjeru i rjeđe pohađaju misu skloniju su ovoj opciji korištenja slobodnog vremena.

Adolescenti čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu više su skloni korištenju slobodnog vremena izvan kuće posjećujući izložbe, kazalište, biblioteke ili angažirajući se u kakvoj karitativnoj udruzi. Ovdje je slobodno vrijeme u funkciji duhovno-kulturnog uzdizanja. Postoji pozitivna korelaciju u odnosu na pohađanje mise. Srednjoškolci koji redovito idu na misu, posvećuju više pažnje “osmišljavanju” slobodnog vremena.

Slobodno vrijeme kod kuće provode više muškarci nego žene. Oni više gledaju tv, slušaju glazbu, itd. Može se zaključiti slijedeće: adolescenti u gradu Zagrebu najčešće provode slobodno vrijeme slušajući glazbu i gledajući tv ili video. Kada slobodno vrijeme provode izvan obiteljskog kruga, to najčešće čine u društvu prijatelja ili društvu mladića ili djevojke. Najfrekventnija mjesta gdje borave u slo-

bodno vrijeme su kafići, pizzerije, bistroi, diskoteke, trgovci, slobodni prostori za šetnje i vožnju. Iz svega proizlazi da je druženje i zajedničko prebivanje bitna značajka adolescenata. Vrlo rijetko zagrebački srednjoškolci ispunjavaju svoje slobodno vrijeme kulturnim sadržajima. A najmanji, pak, interes pokazuju za rad u dobrotvornim ustanovama i župi.

Analizirajući sadržaje koje adolescenti konzumiraju u slobodno vrijeme, zaključujemo da postoje realne opasnosti od “praznog vremena” ili pak “opasnog vremena”, jer su male mogućnosti koje im društvene institucije nude kroz kvalitetne alternativne programe.

VRIJEDNOSNA USMJERENJA ADOLESCENATA

Marketing, Glazba, Muzika
Interpretacija dobivenih rezultata

Kada je riječ o životnom razdoblju kojeg nazivamo adolescencija, treba naglasiti kako nije primjereno govoriti o čvrstim stavovima u odnosu na temeljna moralno-etička načela. Isto tako, ne može biti govora ni o nekom ustaljenom vrijednosnom sustavu uz koji bi adolescenti čvrsto prionuli, riječ je o životnoj fazi u kojoj se strukturiraju i stalno preoblikuju određena vrijednosna usmjerenja.⁵¹⁴ Ono što sociolozi na temelju dosadašnjih istraživanja uočavaju određena je ujednačenost među različitim generacijama s obzirom na vrednote kojima pridaju najveću važnost.⁵¹⁵ Stoga nam se čini, prikladnijim uz ovo osjetljivo životno razdoblje, vezivati pojam "vrijednosna usmjerenja" koji u sebi krije težnju prema nekom jasnijem vrijednosnom sustavu kojeg će, eventualno, izgraditi tijekom zrelije mladosti. Analizirati interesnu paletu adolescenata, znači uočiti temeljne čežnje i potrebe koje oni projiciraju u pojedinim životnim područjima dajući im konotaciju vrednota – dragocjenosti koju bi željeli integrirati u svoj život, iako bez nekog dubljeg i dugotrajnijeg zalaganja.

Otkriti temeljna usmjerenja prema nekim vrednotama, koja oslikavaju bitne oznake jednog društva, zahtjeva cjelovitije istraživanja. Mi smo naveli određen broj (15) životnih područja kako bismo uočili neke od interesnih zona koje igraju važnu ulogu u životu adolescenata. Zanimalo nas je koja su poželjna životna područja i koji principi nadahnjuju njihovu viziju svijeta. Iz njih se može vidjeti kakvu sliku adolescenti imaju o društvu, i koje su to vrednote u društvu kojima oni pridaju veliku važnost. Suvremeno pluralističko društvo sa svojim bogatim marketingom ideja i raznoraznih ponuda pogoduje stvaranju pluraliteta vrijednosnih usmjerenja i stilova života. Stoga, adolescenti u svojem bogatom i dinamičnom koloritetu oslikavaju mnoštvo naličja suvremenog društva. U modernim društvima, bilo da je riječ o integralnim društvima ili onima u tranziciji, pojavljuju se i "nove vrednote" koje su često suprotne tradicionalnim uporištima.⁵¹⁶ Izbor nekih vrijednosnih usmjerenja kao važnih životnih orijentacija, iako provizoran, u sebi krije lepezu potreba i želja koje adolescenti žele zadovoljiti kroz vlastito iskustvo. Vrednota, kao pojam, krije u sebi konotaciju poželjnoga.⁵¹⁷

Svako društvo izgrađuje određeni vrijednosni sustav, odnosno sustav vrednota koji u sebi sadrži cjelokupnu društvenu dinamiku. Iako je riječ samo o vrijednosnim usmjerenjima adolescenata, iz njih se može barem naslutiti kakve vrijednosne tendencije vode hrvatsko društvo u tranziciji.

Tablica 222.

Stav adolescenata prema budućnosti

Željeli smo saznati koja su usmjerenja zagrebačkih adolescenata s obzirom na vrijednosni sustav i koje mjesto zauzima vjera u njihovim interesnim područjima.

Ljestvicu vrednota koje smo ponudili adolescentima u anketnom upitniku, možemo svesti na nekoliko životnih područja (obitelj, materijalni status, kultura, afektivni život, politika...).

Tablica 223.
 Tablica faktorske strukture s
 obzirom na stav prema
 budućnosti

TVRDNJE	Izrazito važna	Važna	Niti važna niti nevažna	Nevažna	Izrazito nevažna
Kulturno uzdizanje i studij	41,9	38,4	14,8	1,5	1,2
Novac i blagostanje	33,7	47,1	15,9	1,5	0,7
Dobar stan (kuća)	33,4	45,4	15,6	2,7	1,2
Politička angažiranost	2,8	5,5	19,7	30,9	39,3
Ljubav	74,1	19,6	4,5	0,8	0,4
Zdravlje	86,7	11,5	1,1	0,2	0,1
Vjera	39,6	34,0	17,9	3,4	4,4
Poštenje	63,1	30,5	4,6	0,7	0,4
Prijateljstvo	84,4	13,7	1,1	0,0	0,0
Druženje s vršnjacima	50,9	36,4	10,0	1,2	0,4
Spolna iskustva	20,6	34,5	27,4	9,3	6,9
Osnivanje vlastite obitelji	44,6	35,7	12,1	3,9	2,2
Putovanje i upoznavanje svijeta	31,7	36,4	25,1	3,8	1,8
Biti svoj i ne slušati nikoga sa strane	20,1	25,9	32,0	10,0	10,8
Zauzimanje za drugoga	24,9	51,8	17,7	2,1	2,0

Na vrijednosnoj ljestvici naših adolescenata na prvom mjestu nalazi se zdravlje. Za zdravlje kao najvažniju vrednotu u njihovom životu, izjasnilo se 98,2% od ukupnog broja ispitanika. Bilo bi interesantno istražiti pozadinu tako velike zaokupiranosti vlastitim zdravljem! Gotovo isti postotak ispitanika izjasnio se da je prijateljstvo (98,1%) najvažnija vrednota; prijateljstvo igra veoma važnu ulogu u adolescenciji. To je posljedica situacije u kojem se adolescenti nalaze. Adolescencija je životno razdoblje u kojem mladi čovjek sve više prostora traži izvan obiteljskog kruga, a još uvijek nije sposoban za cjelovitu integraciju u svijet odraslih. Stoga, mu je potreban privremeni "poligon" na kojem će kroz osobna iskustva vježbati buduće uloge. On to pronalazi u skupini vršnjaka i u uskom krugu prijatelja.

Tablica 224.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

FAKTORI	Dob	Spol	Mjesto boravka	Stupanj obrazovanja - otac	Stupanj obrazovanja - majka	Prakticiranje vjere	Pohađanje mise
Budućnost bez perspektive	-,189**	,015	-,110**	,227**	,261**	,067	,032
Negativno stajalište prema budućnosti	,050	,020	,084*	-,070	-,090*	-,013	,023
Perspektivna budućnost	,045	-,042	-,034	,111**	,136**	-,031	-,083*

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

telja. Prijateljstvo je jedan od najvažnijih čimbenika u procesu socijalizacije adolescenata, posebno u vrijeme prijelaza u odraslu dob; u tom odnosu uče uspostavljati autentične i odgovorne međuljudske odnose, u takvim odnosima doživljavaju što je iskrenost, povjerenje, poštenje, zauzetost za drugog itd.

Za zagrebačke adolescente, kao što je to i za adolescente u drugim zemljama Europe, ljubav predstavlja jednu od najvažnijih ljudskih vrednota, na što ukazuje njen visoki rang na ljestvici vrednota. Ljubav je izrazito važna za 93,7% naših ispitanika. Odmah iza nje dolazi poštenje, biti pošten veoma važno je za 93,6% ispitanika. Zatim slijedi druženje s vršnjacima (87,3%). Na šesto mjesto stavili su novac i blagostanje (80,8%), studij i osnivanje vlastite obitelji nalaze se na sedmom mjestu. Jedno i drugo važno je za 80,3% ispitanika. Prateći redoslijed u tablici 219, vidimo da je vjera zauzela tek deseto mjesto. Od ukupnog broja ispitanika 73,6% smatra da je vjera važna u životu čovjeka. Zadnjih pet mjesta zauzimaju: upoznavanje svijeta (68,1%), seksualna iskustva (55,1%), biti svoj i ne slušati nikoga 46,0%, a na posljednjem mjestu njihove vrijednosne ljestvice nalazi se politika. Tek 8,3% od ukupnog broja ispitanika drži da je politika važna u životu pojedinca. Je li riječ o apolitičnosti kod naših adolescenata? Nezainteresiranost za politička zbivanja pokazuju i adolescenti u drugim europskim zemljama.⁵¹⁸ Vjerojatnije je da je riječ o još nedovoljno izgrađenom sociološkom identitetu i zatvorenosti u vlastiti svijet.

Na temelju faktorske analize dobili smo četiri latentne dimenzije, četiri faktora, s obzirom na sadržaj 15 ponuđenih mogućnosti. Ove četiri podgrupe unutar petnaest

Tablica 225.

Pristajanje uz "negativnu viziju budućnosti" i profil škole

varijabla ukazuje na postojanje određenih mentalnih sklopova koji na lepezi općeljudskih vrednota pronalaze nekoliko životnih područja u kojima se koncentriraju vrednote.

Iz faktorske analize proizlazi da zagrebački srednjoškolci svoja vrijednosna usmjerenja centriraju oko četiri važna životna područja: “materijalne vrednote” (F₁); “međuljudski odnosi” (F₂); “tradicionalne vrednote” (F₃); “općedruštvene vrednote” (F₄).

Metodom korelacije dobivenih faktora dobivena je povezanost. Uz materijalne vrednote više pristaju muškarci nego žene. Ispitanici čija majka posjeduje viši stupanj obrazovanja materijalnom statusu pridaju veću važnost. Srednjoškolci koji manje prakticiraju vjeru i manje idu na misu, više pristaju uz materijalne vrednote. Tradicionalne vrednote važnije su za srednjoškolce koji prakticiraju vjeru i idu redovito na misu. Iz ovoga možemo zaključiti kako vjera i religija podržavaju odgoj koji integrira tradicionalne vrednote. Vrijednost općedruštvenih vrednota podržavaju više žene i ispitanici koji žive u Zagrebu. Također, ispitanicima čiji roditelji imaju visoku naobrazbu, koji ne prakticiraju vjeru i rijetko pohađaju misu, važna je politička angažiranost, putovanja, biti svoj, kulturno uzdizanje i studij.

Adolescenti usmjeravaju svoje životne interese prema onim vrednotama koje su u službi vlastitog “ja”, dakle, subjektivnog. Središnje mjesto u njihovom životu zauzimaju međuljudski prijateljski odnosi i povezanost unutar skupine vršnjaka.

ADOLESCENTI PRED BUDUĆNOŠĆU

Adolescenciju karakteriziraju tri velike promjene: biološka promjena koja započinje u pubertetu, formiranje identiteta odnosno vlastitog “ja” i donošenje važnih životnih odluka za budućnost. Tek u kasnoj adolescenciji mlada je osoba sposobna integrirati iskustvo iz prošlosti s iskustvom sadašnjosti i usmjeriti se prema budućnosti. S jedne strane, može se reći da u adolescenata vlada opća nesigurnost kada je riječ o budućnosti, a to je posljedica brzih i velikih društveno-političkih promjena koje u sebi uvijek nose nepredvidive situacije.

S druge strane, današnji mladi su previše zaokupljeni onim što se događa sada, ne razmišljajući previše o onome što ih čeka. Zbog sve sporije integracije u društvo odraslih, adolescencija postaje stanje “trajne odgode” (*stato di moratoria*) za donošenja važnih životnih odluka i izbora. Razdoblje potrebno za profesionalno osposobljavanje produžava se iz godine u godinu. To isto vrijedi i za prijelaz iz

faze školovanja u fazu preuzimanja stalnog radnog mjesta. Posebno je to problematično za one adolescente koji nemaju mogućnosti nastaviti školovanje. Nemogućnost pronalazjenja stalnog radnog mjesta, mladog čovjeka lišava mogućnosti samoostvarenja. Tamo gdje nema jasne perspektive za budućnost, nema ni ozbiljnih planova.⁵¹⁹ Biti mlad, u današnje vrijeme uključuje nužnost odrastanja, ili je taj proces barem jako usporen. Jednostavno, mladi ne žele odrasti. Ne žuri im se napustiti obitelj, završiti studij u predviđenom roku, pronaći stalno zaposlenje, zasnovati obitelj i preuzeti roditeljsku odgovornost.⁵²⁰ Imajući sve to u vidu, znanstvenici danas sve češće upotrebljavaju sintagmu “vječna adolescencija”, ukazujući na adolescenciju kao društvenu kategoriju.⁵²¹ Jedno od temeljnih pitanja koji si adolescent postavlja je: Tko sam ja? Zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje može se dati ako se paralelno traži od-

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 226.
Adolescenti pred pitanjem
smisla života

TVRDNJE	U potpunosti se slažem	Slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Ne slažem se	Uopće se ne slažem
Život ima smisla ukoliko mu ga mi damo	43,4	38,6	12,4	2,4	2,4
Čovjek je najčešće lišen bilo kakvog smisla	3,5	13,6	34,7	27,4	18,3
Život ima uvijek smisla, inače ga ne bi bilo	38,9	35,4	14,8	7,0	2,4
Život nema nikakvog smisla	1,2	1,4	7,8	27,8	60,0
Život ima smisla samo zato jer Bog postoji	10,7	18,1	36,1	18,7	14,5
Život ima smisla jer ima nešto poslije smrti	17,9	22,8	33,1	14,3	10,7
Sumnjam da život ima neki određeni smisao	2,7	7,3	21,6	36,7	31,0
Teško je reći ima li život smisla	8,7	17,9	28,9	24,8	18,2
Život ima smisla po nekim događajima	3,8	12,7	30,5	32,7	18,5
Život ima smisla ako ga živimo točno po određenom planu	6,2	9,4	26,7	30,2	26,7

govor na drugo važno pitanje: Što želim postati u budućnosti? Sposobnost razmišljanja o budućnosti pokreće u mladoj osobi nove mehanizme koji je tjeraju da zauzme jasnije stavove prema određenim stvarima i događajima. Budućnost kao izazov, stavlja pred adolescente određene zadatke: postavljanje jasnih ciljeva i razvijanje jake motivacije za ostvarivanje postavljenih ciljeva. Budućnost može biti vrijeme u kojem će adolescent ostvarivati ciljeve koji daju smisao sadašnjosti, ili suprotno, mutno mjesto ispunjeno strahovima – snovima koji su daleko od konkretne stvar-

nosti.⁵²² U usmjerenju prema budućnosti, potrebno je imati određene mogućnosti – alternative i sposobnosti valoriziranja i otkrivanja vlastitih senzibiliteta kako bi se mogao napraviti pravi izbor – donijeti pravu životnu odluku. U sučeljavanju s vlastitom budućnošću, mlada osoba susreće se s dvije nesigurnosti: nesigurnost u prosuđivanju vlastitih sposobnosti i nesigurnost u opcije koje mu društvo nudi.

Okrenutost prema budućnosti – preduvjet ostvarivanja jakog identiteta

Suočavanje s pitanjem budućnosti plod je intelektualne sposobnosti koju adolescent postupno usvaja. On uspješno evocira iskustva iz prošlosti i integrira ih u životna iskustva koje trenutno živi i tako stvara određenu viziju budućnosti. Adolescent postaje svjestan da je njegovo po-

Tablica 227.
 Tablica faktorske strukture o smislu života

TVRDNJE	Život bez smisla	Vjera daje smisao životu	Čovjek sam daje smisao svom životu
Život nema nikakvog smisla	0,73870		
Sumnjam da život ima neki određeni smisao	0,71044		
Teško je reći ima li život smisla	0,68055		
Život ima uvijek smisla, inače ga ne bi bilo	-0,56924		
Život ima smisla samo po nekim događajima	0,55682		0,42107
Čovjek je najčešće lišen bilo kakvog smisla	0,46260		
Život ima smisla samo zato jer Bog postoji		0,83388	
Život ima smisla jer ima nešto poslije smrti		0,81121	
Život ima smisla ukoliko mu ga mi damo			0,71616
Život ima smisla ako ga živimo točno po određenom planu			0,64543

našanje određeno, ne samo sadašnjom situacijom nego očekivanjima za budućnost i iskustvom iz prošlosti.⁵²³ Postoji “međusobni sraz između okrenutosti prema budućnosti i formiranja identiteta. S jedne strane, okrenutost prema budućnosti ubrzava formiranje identiteta kroz preuzimanje određenih odgovornosti. S druge strane, identitet kao središnje ishodište i sinteza svih iskustava, biva preoblikovan, upravo očekivanjima i planovima za budućnost.”⁵²⁴ Stoga se može reći da je planiranje u perspektivi budućnosti važna dimenzija identiteta. Planiranje pokreće jake motiva-

VARIJABLE	Život bez smisla	Vjera daje smisao životu	Čovjek sam daje smisao svom životu
Dob	-,090**	-,039	,056
Spol	-,015	-,038	,004
Mjesto boravka	,021	,072*	,43
Obrazovanje - otac	-,039	-,126**	-,030
Obrazovanje - majka	-,064	-,192**	-,019
Prakticiranje vjere	-,142**	,434**	,063
Pohađanje mise	-,099**	,427**	-,004

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Tablica 228.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te nekim sociodemografskim varijablama

cijske snage koje postaju katalizator u donošenju važnih životnih odluka. Dinamična napetost usmjerena prema budućnosti postaje stvarni čimbenik rasta i sazrijevanja u procesu formiranja identiteta. "Središnji problem identiteta kod adolescenta je preuzimanje odgovornosti - novi (drugi) smisao života. On zna da u budućnosti mora slijediti plan i pod tim vidom vlastito ja zadobiva dimenziju koja je bila nepoznata u djetinjstvu."⁵²⁵ Već na početku adolescencije mladi se moraju postaviti u odnosu na budućnost, i to onog trenutka kada biraju profil srednje škole koju žele pohađati. Kasnije slijede važne odluke u odabiru studija ili pak stalnog zaposlenja, a za neke čak i u odabiru bračnog druga.

Nas zanima mjera u kojoj je u zagrebačkih adolescenata prisutna pozitivna ili negativna vizija budućnosti. Je li budućnost naših adolescenata ispunjena optimizmom ili strahom i općim beznađem? Kamo se naši adolescenti usmjeravaju i gdje vide ostvarenje svoje vlastite budućnosti? Na prvi pogled može se uočiti određena nesigurnost prema vlastitoj budućnosti. Naime, u njihovim viđenjima budućnosti, osobito one koju očekuju za deset godina, mogu se naslutiti i njihova iščekivanja.

TVRDNJE	Vrlo vjerojatno	Vjerojatno	Nije vjerojatno	Uopće nije vjerojatno	Nisam siguran
---------	-----------------	------------	-----------------	-----------------------	---------------

Još uvijek student(ica)	8,3	13,2	34,4	23,2	18,7
Zaposlen	34,5	40,7	8,7	5,6	9,7
Oženjen s djecom	17,1	23,2	29,0	13,5	16,4
Oženjen bez djece	4,3	15,5	33,7	18,8	24,9
Još s roditeljima	6,5	15,7	35,2	22,1	19,5
Sam(a)	7,4	17,7	29,5	21,1	22,7
Bogat(a)	4,9	14,3	41,0	12,6	26,7
Slavan/slavna	4,5	9,2	39,3	21,0	25,0
Sretan/sretna	24,4	43,6	9,8	6,3	14,4
Neostvaren(a)	4,0	9,5	35,0	20,2	28,7
Mrtav/mrtva	4,9	5,4	22,9	19,7	45,8
Bolestan/bolesna	3,8	6,7	26,2	13,7	47,2
Ne mogu si zamisliti	13,1	19,5	22,5	18,8	22,5
Ne želim o tome razmišljati	16,6	19,1	20,2	22,0	19,5

Prema iskazu mladih posao i sreća su ono u čemu oni vide svoje samoostvarenje. U mogućnost da će imati stalni posao jako vjeruje 34,5%, a to smatra vjerojatnim 40,7% ispitanika. Da će u doglednih deset godina biti sretni, smatra vrlo vjerojatnim 24,4% adolescenta, a 43,6% to drži vjerojatnim. Isto tako, više od polovice ispitanika (57,6%) nada se da će završiti studij. Važno uporište za budućnost vide u osnivanju vlastite obitelji. Od svih ispitanika, njih 40,3% drži da će za deset godina biti oženjeni ili udani i imati vlastitu djecu.

Indikativan je podatak da gotovo svaki treći ispitanik ne želi razmišljati o svojoj budućnosti ili ju pak ne može zamisliti. Nadalje, adolescenti zaziru razmišljati o tome da bi za deset godina mogli umrijeti ili biti bolesni. Naime, 10,3% pretpostavlja da bi se mogli suočiti i sa smrću, a 10,5% ispitanika drži vjerojatnim da budu bolesni. Interesantno je da prilično niski postotak ispitanika vjeruje da će u skorijoj budućnosti postati slavni ili bogati. Zapravo 53,6% ispitanika smatra da nije vjerojatno da će postati bogati, dok ih je 26,0% u tom pitanju nesigurno. Kada je riječ o tome hoće li za deset godina postati slavni, slična je situacija. Naime, njih 60,3% smatra to nerealnim, a 25,0% izražava nesigurnost. Vjerojatno ovi pokazatelji imaju kao pozadinu materijalni status u kojem se ispitanici sada nalaze.

TVRDNJE	Budućnost bez perspektive	Negativno stajalište prema budućnosti	Perspektivna budućnost
Zaposlen	-0,78174		
Još uvijek student(ica)	0,66212		
Sretan/sretna	-0,51860		
Još s roditeljima	0,50799		
Oženjen s djecom	-0,50128		
Sam(a)			
Bolestan/bolesna		0,79161	
Mrtav/mrtva		0,75502	
Neostvaren/neostvarena		0,48215	
Ne želim o tome razmišljati		0,40994	
Ne mogu si zamisliti			
Oženjen s djecom			
Slavan/slavna			0,82828
Bogat(a)			0,75964

Faktorskom analizom dobili smo tri latentne dimenzije ili podgrupe koje pokazuju da ispitanici izražavaju tri vizije budućnosti. Prva otkriva negativnu viziju vlastite budućnosti u kojoj srednjoškolci ne vide za sebe optimističke perspektive. U drugom faktoru dolazi do izražaja potpuno negativna vizija budućnosti u kojoj se ne nazire nikakva perspektiva. U ovakvom stajalištu je prepoznatljiv određeni bijeg ispitanika od stvarnog suočavanja s vlastitom budućnošću. Treći faktor ukazuje na pozitivan, pomalo imaginaran pogledu na budućnost. Postoji jedna grupa adolescenata koja u materijalnom bogatstvu i slavi vidi perspektivu vlastite budućnosti. Ovdje se može nazrijeti utjecaj masovnih medija koji reklamiraju svijet spektakla, mode i filma, gdje je temeljni imperativ biti slavan i bogat.

Metodom korelacije dobivenih faktora uočili smo značajnu povezanost kod prvog faktora s obzirom na dob, mjesto boravka i stupanj obrazovanja roditelja. Budućnost bez perspektive više zamišljaju mlađi adolescenti i oni koji žive u Zagrebu. Ispitanici čiji roditelji posjeduju manji stupanj naobrazbe više izražavaju pesimistično raspoloženje u odnosu na budućnost. Srednjoškolci čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu svoju budućnost vide u ostvarenju

materijalnog blagostanja i slave. Pretpostaviti je da je ovakvo optimistično stajalište prema budućnosti odraz sadašnje materijalne sigurnosti.

ŠKOLA	M	Kontrast	F-omjer	Značajnost
Gimnazija	-0,032	2,3 > 4	4,101	0,007
Četverogodišnja srednja škola	0,039			
Trogodišnja srednja škola	0,251			
Umjetnička	-0,419			

Rezultati analize varijance pokazuju kako postoje razlike u pristajanju uz koncept "negativne vizije" s obzirom na profil škole. Spomenuti koncept više podržavaju srednjoškolci koji pohađaju četverogodišnje i trogodišnje srednje škole u odnosu na one srednjoškolce koji pohađaju umjetničke škole.

Općenito se može reći da su zagrebački adolescenti negativistički orijentirani prema vlastitoj budućnosti. Prevladava određena nesigurnost i dezorijentacija u sagledavanju željenih perspektiva u kojima bi bilo zajamčeno ostvarenje njihovih planova i očekivanja. Najveći broj ispitanika ispunjenje budućnosti vidi u ostvarenju sreće, završetku studija, pronalaženju stalnog radnog mjesta, obitelji i djece. Značajan je podatak koji ukazuje da svaki deseti ispitanik strahuje da će u slijedećih deset godina biti sam. To može biti pokazatelj vlastite nesigurnosti u mogućnost uspostavljanja stabilne veze.

ADOLESCENTI PRED PITANJEM SMISLA

Čovjek kao ljudsko biće, obdareno razumom, mora se kad tad u životu suočiti s temeljnim pitanjem koje u sebi sažima cjelokupnu ljudsku egzistenciju. Svatko se jednom mora upitati: Tko sam ja? Kamo idem? Zašto sam uopće na ovom svijetu? Ima li život smisla? Jesam li se u ovom vremenu i na ovom prostoru našao igrom slučaja?

Postoje životna razdoblja kada to pitanje čovjeka intenzivnije zaokuplja. Vrijeme adolescencije je vrijeme traženja identiteta – jednog čvrstog uporišta, jedne središnje osi na koju se može osloniti bremenitost ljudske egzistencije. Pitanje smisla, pitanje je koje dolazi iznutra – iz čovjekovih najdubljih slojeva. "Smisao se ne može dati, on se mora pronaći."⁵²⁶ Čovjek, tjeran prirodnim instinktom, traži određenu sigurnost; sigurnost da vrijedi živjeti – da život nije usud kojeg ne može izbjeći. Današnji čovjek, s jedne

strane, duboko u sebi osjeća potrebu za sigurnošću, povjerenjem i smislom života, a s druge strane, moderno društvo mu daje sve manje mogućnosti za ispunjavanje tih očekivanja. Danas se govori o sveopćoj krizi društva, a s krizom društva nužno dolazi i kriza smisla. Zapravo, u suvremenom su društvu poljuljana sva uporišta koja su davala određenu sigurnost.⁵²⁷ Nositelji smisla, objektivni i subjektivni, ne djeluju u jednoj harmoniji. Često se čuje kako su duboko poljuljani temelji vrijednosnih koordinata na kojima se osnivalo zapadno društvo: nacija, vlasništvo, civilizacija, razum, znanost, tehnika, napredak, sloboda govora i misli, itd. Pred našim se očima, objektivno rastopio mit o neograničenom napretku – nositelju sreće. Živimo u društvu koje sve svoje snage ulaže kako bi proizvelo što više želja i tako stvorilo pojedinca ovisnika, koji, da bi se održao, mora slijediti trend “novih proizvoda” – obmanjivati se. Čovjek, pogotovo mladi, osjeća strahovitu nemoć i nesposobnost da dade smisao vlastitom životu izvan privatne sfere – dominira privatnost.

Zbog prevelike usmjerenosti na življenje sadašnjeg trenutka, adolescent nije u stanju zahvatiti svu slojevitost pitanja smisla ljudskog života. Mladi nose u sebi duboku želju za životom, u kvantitativnom i kvalitativnom smislu, i to je najsnažnija pokretačka snaga u cjelokupnom ljudskom dinamizmu. Ipak, mladi se čovjek, i u ovom ranom životnom razdoblju susreće se sa životnim iskustvima, bilo posredno ili neposredno, koja izazivaju ozbiljna životna pitanja. To je iskustvo patnje, smrti, neuspjeha, uspjeha, radosti, prijateljstva, razočaranosti, vjernosti itd. Takva iskustva otvaraju potrebne prostore u kojim se život oslikava u pozitivnom i negativnom smislu. Vrlo brzo uočavaju da život može biti ispunjenje, ali isto tako duboko razočaranje u kojem se čovjek pita ima li smisla živjeti takav život. Suvremeno društvo nudi mnoštvo vizija svijeta i života i stavlja čovjeka pred vlastiti izbor. Nas zanima kakav stav adolescenti imaju prema životu i u koje ga koordinate smještaju. Čovjek može zauzeti tri različita stava prema životu: a) život ima smisla; b) život nema smisla; c) sumnjati u smisao života. Iz dobivenih podataka može se odmah uočiti da ispitanici imaju pozitivan stav prema životu.

Od ukupnog broja izjasnilo se 82,0% da život ima smisla, a 87,8% se ne slaže s konstatacijom da “život nema nikakvog smisla”. Iz tablice 226 može se zaključiti gdje adolescenti vide smisao ili s čime povezuju smisao života. Prepoznatljive su dvije odrednice smisla: smisao kojeg čovjek pronalazi izvan sebe, dakle u transcendentnom i smisao kojeg si čovjek dati može sam sebi. U naših ispitanika prevladava mišljenje da čovjek sam može dati životu smi-

sao. Tako će njih 82,0% se izjasniti da život ima smisla ukoliko mu ga mi damo. I ovdje dolazi do izražaja subjektivizam kojim je obilježena adolescencija. Smisao-besmisao, uspjeh-neuspjeh, vrijedno-nevrijedno, itd. doživljavanju isključivo na matrici vlastitih iskustava. Ako su njihova iskustva pozitivna, onda će i stav biti optimističan - usmjeren prema prepoznavanju određenog smisla. Međutim, ako njihova životna iskustva imaju negativni predznak, nedostajat će "odskočna daska" s koje bi se mogli dovinuti do potrebnog smisla. Male su mogućnosti da mlada osoba može u negativnim iskustvima prepoznati smisao. Nadilaženje ovozemne stvarnosti pretpostavlja sposobnost otvorenosti Transcendentnom, odnosno Bogu, zadnjem čovjekovom odredištu. Stoga daleko manji broj ispitanika povezuje smisao ljudskog života s Bogom ili životom poslije smrti. Svega se 28,8% slaže da život ima smisla zato jer Bog postoji ili pak 40,7% smisao života vidi u činjenici da ima nešto poslije smrti.

Putem faktorske analize dobili smo tri latentne dimenzije odnosno tri faktora koji ukazuju na tri različita pristupa u vrednovanju da li život ima smisla ili ne.

Faktori nam otkrivaju gdje srednjoškolci pronalaze smisao ljudskog života. Prvi faktor ukazuje na negativni stav prema životu, držeći da on nema nikakvog smisla. Ovoj negativističkoj koncepciji više se priklanjaju mladi adolescenti. Postoji negativna korelacija u pristajanju uz ovu koncepciju s obzirom na prakticiranje vjere i pohađanje mise. Srednjoškolci koji manje prakticiraju vjeru i manje idu na misu, češće izjavljuju kako život nema smisla. Vjera pomaže čovjeku da u životu otkrije vrednotu i smisao.

Drugi faktor ukazuje na religioznu viziju života. Jedna skupina ispitanika smatra da život ima smisla zato jer postoji Bog i nada u drugi život. Život doživljavaju u perspektivi vjere. Uz ovu koncepciju više prijanjaju adolescenti čiji roditelji posjeduju niži stupanj obrazovanja i koji prakticiraju vjeru i redovito idu na misu. Treći faktor otkriva tendenciju među srednjoškolcima da smisao života vežu isključivo uz čovjeka pojedinca. Čovjek sam daje smisao svom životu, inače ga nema.

Možemo zaključiti, da je adolescencija životno razdoblje koje je na putu traženja odgovora na pitanje smisla života. Naime, adolescenti još uvijek ne mogu zahvatiti životnu zbilju u njenoj cjelovitosti i nisu u stanju sami otkriti pravi smisao života. Odgovori koje pronalaze u društvu i vlastitom okruženju nisu u stanju ispuniti njihova očekivanja. Značajan je broj adolescenata koji već sada doživljava život besmislenim. Na njihova pitanja o smislu života, treba ponuditi one sadržaje i orijentire koji će im

pomoći nazrijevati pogled iznad stvarnog i iskustvom dohvatljivog svijeta.